

lách, jen poslední má přidanou desátou kapitolu o moudrosti. Jí kniha vrcholí.

V první části se pojednává o průniku dvou silových proudů v životě: toho, co je neměnně dáno (viz např. ontogenetickým vývojem) a toho, čím sami můžeme přispět k utváření svého života (např. činem). Autor se zde zamýšlí nad otázkou životních krizí, a to jak přechodných (např. vývojových), tak katastrofických (např. daných úmrtím blízkého člověka).

Druhá část naznačuje nadějnost řešení životní problematiky sociální existencí člověka. Pojednává o sociální interakci, o setkání člověka s člověkem, o sociální komunikaci, o sdílení a o prosociálním chování. Rozebírá možnosti dané citovou výbavou člověka a kladnými zkušenostmi z mezilidského styku (viz např. stimuluji vliv opravdové důvěry a lásky).

Třetí část dále rozvíjí nadějně řešení životních otázek – viz problematiku kreativity, poetického vidění světa, fantazie, tvořivého procesu a životního díla. Zamýšlí se nad otázkami životního stylu, biodromálního pojetí života (i nemoci) a otázkami životního způsobu.

Závěrečná – desátá kapitola je zamyšlením nad životní tematikou, strukturami hodnot a životní orientace, růstem člověka jako plně rozvinuté osobnosti, poznáváním sebe sama, i získáváním a zráním životní moudrosti.

Po formální stránce je nápadné střídání odborné psychologické terminologie a řeči poetické. Tu je znát např. při použití obrazu životního proudu a životní cesty (17), při přirovnání životního stylu ke stříhu oděvu (145), v pojednání o atrapě životního slohu (150) atp. Řada po výtce poetických termínů stimuluje čtenáře k zamyšlení – viz např. termín: etická nadhodnota (42), kult nezralosti (42), krize druhého břehu (43), chvíle pravdy (43), prázdné srdce (44) atp. Podnětné jsou i některé definice – viz např. definování svědomí (28) jako „schopnosti přikládat naše činy k matici našich životních hodnot“ a pocit viny jako „zážitek ohrožení nebo ztráty nějaké hodnoty v důsledku našeho činu“ (28). V knize je časté stavění protikladů proti sobě – viz např. pojednání o tíži osamění a kladu samoty (150), chladného míjení lidí v neosobním styku a osobního setkání (150) atp.

Celkově je třeba recenzovanou knihu hodnotit nejen jako knihu mimořádně obsažnou, ale především jako knihu moudrou. Mnoha psychologům – a nejen jim – by mohla pomoci zpevnit půdu pod

nohama. Je to knížka o radosti – k prohloubení naší radosti ze života. Díky za ni.

J. Křivohlavý

V. Kulič

ČLOVĚK – UČENÍ – AUTOMAT
Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1984

Po půl století rozvíjení didaktické techniky se nám dostává do rukou kniha nastiňující současný stav problematiky v této oblasti a hlavně hledící vpřed a kladoucí si otázku kudy dále? Jak jít dále po zkušenostech, které máme s 1. a 2. generací vyučujících strojů a učících automatů? Jak jít dále v době prudkého rozmachu nečekaných možností, které nám dává mikroprocesorová technika a exploze minipočítačů?

Autor sám definuje cíl svého snažení (str. 203) slovy: „pokusit se posoudit na základě konfrontace současných, především psychologických a pedagogických poznatků o lidském učení a možnostech jeho efektivního řízení, jak může v teorii i praxi přispět k řešení otázek (učení a vyučování) současná didaktická technika, včetně systémů výuky a samoučení řízených počítači“. Důvod, proč je třeba se o to pokoušet, uvádí autor hned v předmluvě: „učitelé jsou dnes zřejmě jedinou skupinou ze všech socioprofesionálních skupin obyvatelstva, jejíž pracovní doba se za posledních 40–50 let zvýšila a volný čas snížil“ (str. 11). Konstatuje se, že se zvyšují nároky na vzdělanost a profesionální připravenost všech členů společnosti. Na druhé straně nové poznatky psychologie ukazují stále větší složitost lidského učení v situacích, kdy člověk je konfrontován s neustále složitějším světem a zařazován do stále složitějších společenských pracovních souvislostí (198). Není divu, že se hledá netradiční forma pomoci, a to jak učitelům, tak žákům. A tak se setkáváme s vyučovacími stroji, automaty, тренаžéry i systémy výuky řízenými nebo podporovanými počítači. Jak k těmto možnostem přistupovat?

Autorův přístup je možno charakterizovat jako „systémový přístup“. Je to znát např. podle toho, že k různým otázkám přistupuje vždy z hlediska vzájemného působení jednotlivých faktorů v interakci. Je to znát např. i podle toho, že titul své knihy formuluje pomocí pomlček, vyjadřujících vztahy a ne ve formě teze. Dotýká se při tom tří „aktérů“ studovaného systému: člověka – učení a automatu. Dominujícím v této triádě je

faktor první – člověk. Odtud vychází i autorovo pojetí tzv. „hominítní strategie“, zdůrazňující ohled na člověka v první řadě oproti pojetí, kde by důraz mohl být na posledním faktoru (automatu). Druhý a neméně důležitý důraz je na „učení“. Mimořádně hluboce se touto otázkou zabývá sedmá kapitola, nazvaná „Psychologie řízení učení“. Pojednává o jedné ze dvou základních teoretických otázek, podstatných pro stanovení celkového pojetí. Druhou, neméně důležitou, je otázka „psychologie řízení procesu učení vyučujícím“ – psychologie učitele i jeho případného zástupce v procesu vyučování, vyučujícího automatu.

Je to korespondence způsobu řízení učení a organizace jeho podmínek co autora zajímá. Proto se v knize setkáváme s principy, mechanismy a modely vlastního procesu učení. Tam, kde jde o žáka a jeho učení, tam se setkáváme s podnětným důrazem na žákovu motivaci a její ovlivňování v kladném i záporném smyslu a na problematiku osobnosti žáka a jeho individualitu. Tento širší záběr přibližuje problematiku knihy k otázkám výchovy a v tom je klad. Naznačují to i poznámky na okraji, které ukazují, že v důsledku zavádění určitých forem automatizované výuky byla vytvořena větší příležitost k individuálnímu kontaktu učitele se žákem a k rozvíjení pedagogického dialogu. Autora neustále znovu a znovu zajímá, jak se člověk učí, ne však v příliš zjednodušené situaci, na kterou jsme zvyklí u klasických experimentů psychologie učení, ale jak se učí „v životě“, jak poznává svůj svět, „jak dělá své věci“, jak se orientuje ve spleti a chaosu atp. Jde mu o poznávání skutečných profesio-gramů činností učícího se subjektu. V tom je novum dané práce.

Práce o rozsahu 250 stran, 40 obrázků, 13 tabulek a 10 příloh velice důkladně probírá otázky kritérií vyučovacího automatu, funkcí prostředků automatizovaného učení, otázky člověka v automatizovaném učení, psychodidaktické ergonomie, psychologie řízeného učení a ve dvou kapitolách zcela konkrétní otázky jednak jednodušších technických vyučovacího systémů (kap. 3), jednak počítačů a jejich využití v učení a vyučování (kap. 8). Za mimořádně pozoruhodnou je možno z hlediska psychologie považovat vedle výše zmíněné 7. kapitoly i kapitolu 5. Za jeden z nejcennějších konkrétních výsledků práce lze považovat vlastní model adaptivní diagnózy a řízení učení pomocí počítače. Model ukazuje možnosti plného

využití přínosu počítačové techniky do vyučování. Model je možno postavit do protikladu s pojetím, v němž didaktická technika je pouhým „obracečem stránek“. Systém s počítačem totiž nejen „vyučuje faktům a operacím“, ale v průběhu přirozeného vyučování a osvojování si nové látky diagnostikuje psychické regulace (např. individuální tempo učení daného žáka, jeho strategie, jeho zážitkovou sféru atp.). Na základě průběžných dat pak počítač reaguje, tj. snaží se ovlivnit přiměřenost tohoto faktoru subjektivní psychické regulace.

Celkově je možno se domnívat, že recenzovaná kniha je do určité míry vyvrcholením díla autora. Naznačuje to její solidní zpracování, zaměření na budoucnost i zpracování zkušeností z mnohaleté výzkumné práce v oboru. Ukazuje to i interdisciplinární charakter práce a prohloubené zaměření na psychiku učícího se subjektu i vyučujícího. Kniha charakterizuje dobrou znalost toho, co se v oboru děje ve světě a dobrou znalost literatury. Je možno říci, že čtení recenzované knihy je určitým pohledem na školu budoucnosti, v níž nemizí člověk ve spleti mikroprocesorů, ale kde je moderní technika zaměřena na zefektivnění toho, co se poznalo o psychologii učení.

J. Krivohlavý

J. Průcha

METODY HODNOCENÍ SKOLNÍCH UČEBNIC

Tvorba učebnic, sešit 5, SPN Praha, 77 s.

Ediční řada sešitů Tvorba učebnic je doplňkem stejnojmenné řady sborníků a jejím cílem je pohotově poskytovat instruktivní metodologickou pomoc autorům učebnic, posuzovatelům a redaktorům nakladatelství.

Daná práce chce poskytnout informaci i přímé návody k tomu, jak exaktně zjišťovat některé vlastnosti školních učebnic. Práce poskytuje bohatou informaci o různých druzích metod, s jejichž pomocí lze objektivně a přesně hodnotit učebnice a jejich základní strukturní složky, které určují kvalitu učebnice jako celku.

Autor se zaměřuje na metody prezentace učiva formou slovní, především její základní části a na hodnocení výkladového textu. Uvádí výsledky statistických metod při zjišťování rozsahu výkladového textu a při měření jeho obtížnosti. Statistickými metodami zhodnotil autor 24